

VPLYV VOĽNOČASOVÝCH AKTIVÍT NA ROZVOJ KREATIVITY

Valovičová Ľubomíra, SR

Anotácia

V príspevku sa zaoberáme rozvojom kreativity vo voľnočasových aktivitách. Na voľnočasových aktivitách sa môžu využívať rôzne formy vyučovania a učenia, ktoré rozvíjajú kreativitu. Voľnočasové aktivity využívajú na dosiahnutie svojho cieľa rozličné formy učenia a vyučovania, ktoré rozvíjajú kreativitu detí a mládeže. Jednou z možností je „projektové skúmanie“ v detskom tábore.

ÚVOD

Voľný čas vstupuje do vývoja spoločnosti a má vplyv na rozvoj a kultiváciu osobnosti. Pri deťoch a mládeži sa voľný čas môže stať priestorom podmieňujúcim vznik rôznych sociálno-patologických javov, ktoré môžu ovplyvniť vývoj ich osobnosti. Vo sfére voľného času sa rozhoduje aj o rozvoji talentu detí a mládeže, naplnení ich potrieb a záujmov. Voľný čas môže pritom do určitej miery kompenzovať aj niektoré nedostatky školského systému. Preto, ak spoločnosť zabezpečí kvalitné využívanie voľného času detí a mládeže, urýchli tým rozvoj všeobecných a špecifických schopností mladej generácie a potlačí rozvoj negatívnych sociálnych javov.

DEFINÍCIA A CHARAKTERISTIKA VOĽNÉHO ČASU

Voľným časom sa zaoberá viacero vedných odborov, ktoré skúmajú človeka. Niektorí autori, ktorí sa zaoberajú problematikou voľného času vo svojich definíciách zdôrazňujú *voľnosť a slobodu v rozhodovaní*. Iná skupina autorov zdôrazňuje *uspokojovanie potrieb a záujmov*.

„Voľný čas je možné chápať ako opak doby nutnej práce a povinností a doby nutnej k reprodukcií síl. Je to doba, keď si svoje činnosti môžeme slobodne vybrať, robiť ich dobrovoľne a radi, prinášajú nám pocit uspokojenia a uvoľnenia“ (Pávková, Hájek, Holbauer, 2002).

Orientácia a voľba spôsobu využívania voľného času sú limitované podmienkami prostredia i jednotlivca. Na voľný čas detí a mládeže majú okrem objektívnych celospoločenských faktorov vplyv predovšetkým rodina, štát, škola, školské a mimoškolské zariadenia, občianske združenia detí a mládeže a neformálne rovesnícke skupiny. V uvedenej štruktúre činiteľov má na využívanie voľného času vplyv čoraz širšia a lákavejšia ponuka inštitúcií, ktoré pracujú na komerčnom princípe.

Aktivity detí a mládeže vo voľnom čase majú svoje špecifiká, ktoré sa reflektujú v zdravotno-hygienickej, formatívno-výchovnej, sebarealizačnej, socializačnej, relaxačnej a v preventívnej funkcii. V súčasnom období z uvedených funkcií vystupuje do popredia najmä relaxačno-oddychová funkcia.

ČINNOSTI REALIZOVATEĽNÉ VO VOĽNOM ČASE

Medzi činnosťami, ktoré tvoria súčasť voľného času, zahŕňame odpočinok, rekreáciu, zábavu, záujmovú činnosť, záujmové vzdelávanie a dobrovoľnú spoločensky prospešnú činnosť. Z hľadiska detí a mládeže do činností realizovaných vo voľnom čase nepatria vyučovanie, činnosti s ním súvisiace a sebaobsluha (základná starostlivosť o zovňajšok a osobné veci, povinnosti spojené s rodinou alebo domácnosťou).

Odpočinkové a rekreačné činnosti realizovateľné vo voľnom čase

Odpočinkové činnosti sú pohybovo i psychicky nenáročné. Rekreačné činnosti majú opačný charakter ako odpočinkové činnosti a sústredzujú sa predovšetkým na pohybovú aktivitu, najlepšie na čerstvom vzduchu. Môžu mať podobu telovýchovných činností alebo

manuálne pracovných činností. Odpočinkové a rekreačné činnosti pomáhajú odstraňovať únavu z vyučovania a kompenzujú jednostranné zaťaženie žiakov v škole.

Záujmové činnosti realizovateľné vo voľnom čase

Pod záujmovými činnosťami môžeme chápať cieľavedomé aktivity zamerané na uspokojovanie a rozvíjanie individuálnych potrieb, záujmov a schopností detí a mládeže. Majú silný vplyv na rozvoj osobnosti. Záujmy súvisia s celkovým zameraním osobnosti a môžeme ich charakterizovať ako relatívne stále snahy zaoberať sa činnosťami, ktoré človeka upútavajú po stránke poznávacej alebo citovej. Záujmy sa viažu na vlohy a schopnosti človeka, ktoré podmieňujú úspešné vykonávanie nejakej činnosti.

Záujmy môžeme deliť podľa úrovne činnosti, časového trvania, koncentrácie, spoločenskej hodnoty a tradične podľa obsahu. Najčastejšie a tradičné delenie záujmovej činnosti je podľa obsahu na: spoločenskovedné záujmové činnosti; pracovno-technické záujmové činnosti; prírodovedno-ekologické záujmové činnosti; esteticko-výchovné záujmové činnosti; telovýchovné záujmové činnosti; športové a turistické záujmové činnosti. Okrem uvedených záujmových činností existujú hraničné záujmové činnosti, ktoré nie je možné jednoznačne zaradiť.

Záujmová činnosť, z hľadiska organizačnej formy, býva pravidelná (činnosť záujmových krúžkov) alebo príležitostná (exkurzie, besedy, vychádzky, expedície, súťaže, olympiády a atď).

Aktívna záujmová činnosť je u detí a mládeže zastúpená len príležitostne, prípadne vôbec. Pravidelne sa mladí ľudia venujú záujmovej činnosti v 20 %, 15 % ju realizuje príležitostne a polovica z nich sa záujmovej činnosti nevenuje vôbec. Príčin tohto stavu je viac počnúc nezaujmom mladých ľudí o záujmovú činnosť a aktívne využívanie voľného času, až po problém zvýšenej finančnej náročnosti pravidelnej záujmovej činnosti, či neschopnosti mladých ľudí efektívne využiť ponúkané možnosti využívania voľného času. (Masariková, Masarik)

Verejnoprospešné činnosti realizovateľné vo voľnom čase

Verejnoprospešné činnosti sa zameriavajú na uvedomelé vykonávanie takej práce, ktorá prospieva ostatným ľuďom vytváraním určitých hmotných, či duchovných hodnôt. Verejnoprospešné činnosti sú súčasťou voľného času a sú založené na princípe dobrovoľnosti.

ČINNOSTI TRÁVENIA VOĽNÉHO ČASU ORIENTOVANÉ NA FYZIKU

V rámci fyziky hovoríme o viacerých formách činností trávenia voľného času. Najznámejšia forma trávenia voľného času zameraného na fyziku je *fyzikálna olympiáda*. Väčšinou ide o individuálnu záujmovú činnosť, hoci ale na niektorých školách, hlavne po zavedení vzdelávacích poukazov, fungujú fyzikálne krúžky ako prípravy na olympiádu.

Medzi ďalšie časté formy trávenia voľného času patria *fyzikálne krúžky*. Ich počet sa v posledných rokoch na školách zvýšil.

Prvotnou diferenciáciou fyzikálnych krúžkov býva vek. V mladšom školskom veku využívame dychtivosť po všetkom novom, chuť a nadšenie, ktoré sú pre tento vek typické. Fyzikálne krúžky určené pre týchto žiakov sú zamerané na experimentovanie s jednoduchými pomôckami a s jednoduchými návodmi na zostavenie experimentu. Starších žiakov môžeme viesť k uvedomejšiemu výberu špecializovanejšej záujmovej problematiky. V tomto veku je ich nutné aj sústavne podnecovať, rozvíjať a usmerňovať vo vytvárajúcich sa záujmoch. Krúžky pre túto vekovú skupinu môžu mať rôzne zamerania, ktorých podstatou je samostatnosť, tvorivosť a nápaditosť pri hľadaní riešenia úloh. Dospievajúci žiaci prežívajú svoje záujmy intenzívnejšie a venujú im množstvo času. Tieto krúžky bývajú často už tematicky zamerané a často ich navštevuje menej dospievajúcich.

Fyzikálne krúžky majú často dve hlavné zamerania:

- riešenie príkladov,
- experimentovanie.

V krúžkoch zameraných na riešenie fyzikálnych úloh ide hlavne o zameranie na matematickú stránku fyziky. Mladí ľudia v nich nadobúdajú zručnosti v riešení výpočtových úloh.

Experimentálne krúžky sa zameriavajú hlavne na experimenty, ktoré rozširujú ich vedomosti nadobudnuté na hodinách fyziky. Často sa na krúžkoch realizujú experimenty, ktoré na hodinách fyziky nestihli, alebo experimenty, ktoré si na krúžku pripravili, a potom prezentujú pred ostatnými spolužiakmi na hodinách fyziky. Niektorí učitelia na krúžkoch realizujú experimenty, ktoré sú nad rámec učiva fyziky v danom ročníku, ale sú pre mladých ľudí pútavé. Zaujímavou časťou fyzikálnych krúžkov sú tie, na ktorých si žiaci zostrojujú rôzne fyzikálne pomôcky alebo hračky (napr. kaleidoskop), hoci niekedy sa môžeme stretnúť s názorom, že v tomto prípade krúžky supľujú technickú výchovu, ktorú na základných školách nahrádza informatika. Experimentálne krúžky tak rozvíjajú u mladých ľudí motorické zručnosti.

Ďalšou možnosťou trávenia voľného času zameraného na fyziku sú fyzikálne exkurzie do rôznych technicky zameraných múzeí. Ide hlavne o exkurzie, ktoré učitelia nemajú šancu vložiť do tematických plánov.

Zaujímavou možnosťou trávenia voľného času zameraného na fyziku sú fyzikálne tábory. Ich zvláštnosťou je to, že tábor môžu navštevovať nielen tí, ktorí majú záujem o fyziku, ale aj tí, ktorých fyzika zatiaľ ešte neoslovila.

KREATIVITA A VOĽNOČASOVÉ AKTIVITY VO FYZIKE

Ako sme už vyššie uviedli, zaujímavou možnosťou trávenia voľného času je fyzikálny tábor. Našou snahou bolo vytvoriť nielen možnosť netradičného trávenia voľného času, ale spojiť ho s rozvojom kreativity u detí a mládeže zúčastnených na tábore.

Najskôr sme vytvorili tematické zameranie tábora, ktorým sa stala *Fyzika v meste*. Cieľom tábora Fyzika v meste bolo pokúsiť sa spojiť humanitnú a prírodovednú oblasť. Našou úlohou bolo ukázať, že aj keď kultúra a fyzika sú rozdielne zamerané, majú veľa vecí, ktoré môžeme spoločne skúmať a výsledky použiť v každej oblasti samostatne. Išlo nám o to, aby žiaci spoznali kultúru svojho mesta a zároveň sa presvedčili o tom, že fyzika sprevádza náš život na každom kroku, a že ju môžeme skúmať vo všetkých oblastiach.

Tábor bol určený pre deti vo veku od 11 do 15 rokov. Pri zostavovaní programu sme tábora sme vychádzali z veku detí. Snažili sme sa, aby navrhnutý program detí sústavne podnecoval a rozvíjal ich schopnosti. Hlavnou myšlienkou bolo, aby bola väčšina programu zameraná na problémové úlohy, aby deti nemali daný presný návod na riešenie, ale aby sami vytvárali vlastné návrhy riešenia.

V nitrianskych kostoloch dostali starodávny pergamen, na ktorom mali pripravené úlohy, ktoré mali v kostoloch riešiť. Keďže sme chceli urobiť aj zaujímavé akustické a teplotné merania, tieto robili deti podľa návodu. Ich samostatnou úlohou bolo napríklad zisťovanie prúdenia vzduchu.

Na nitranskom hrade deti riešili dva okruhy experimentov:

- *Prvý okruh tvorili rôzne fyzikálne merania, ako napr. zistiť hĺbku studne na hrade. Zisťovanie hĺbky studne si museli najskôr sami vymyslieť. Motiváciou bolo, že po nameraní hĺbky mali možnosť si toto meranie overiť najnovšími prístrojmi, ako napr. laserovým meračom vzdialenosti.*
- *Druhý okruh experimentov tvorili jednoduché zariadenia alebo nástroje zostrojené samotnými účastníkmi tábora, ktoré mohli využiť pri zisťovaní fyzikálnych vlastností. Príkladom sú solárne články, ktoré si museli samostatne zostrojiť a potom pomocou nich zisťovať za aký dlhý čas sa ohreje voda na hradnom nádvorí.*

Na nitrianskej kalvárii riešili úlohu ako vytvoriť pri každom kresťanskom krížovom zastavení aj fyzikálne zastavenie, ktoré by tam mohlo byť umiestnené pre návštevníkov kalvárie. Detom sme pri každom zastavení pripravili pár úloh, ktoré si museli najskôr

vyskúšať a potom usúdiť, ktorá úloha by sa ku danému zastaveniu hodila. Napr. vytvorte okrasný papier – poradíme Vám, pozrite sa, ako by sa to dalo s pomôckami, ktoré máte pri danom zastavení.

V niektorých úlohách sme sa okrem zvýšenia záujmu žiakov o fyziku snažili skryť aj vzdelávací charakter v oblasti ochrany zdravia. Takou úlohou bola úloha, v ktorej účastníci zisťovali bolo zisťovanie najjednoduchšej cesty na Nitriansky hrad pre vodičára na zapožičanom vozíčku. Účastníci tábora si tak mohli vyskúšať pocit postihnutého človeka pri preprave na vozíčku a dostupnosť na rôzne miesta hradu.

VÝSKUM

Výskumnú vzorku tvorilo 17 detí, ktoré sa zúčastnili celého tábora. Na začiatku tábora sme urobili predtest a na konci posttest. Vekový priemer zúčastnených detí bol 11,8 roku.

Na zistenie úrovne tvorivosti sme použili Urbanov test tvorivého myslenia (TSD-Z) ktorý okrem kognitívnych zahŕňa aj osobnostné charakteristiky: komplexnosť pohľadu, odvahu riskovať, humor a afektivitu, nekonvenčnosť (Urban, Jellen, Kováč, 2003). Samotný test sa skladá zo 6 prvkov, ktoré je možné ľubovoľne dokresliť. Pri vyhodnocovaní sa kresba posudzuje na základe 13 kritérií. Keďže išlo o krátkodobý experiment, nemohli sme daný test vyhodnotiť ako celok, ale len čiastkovo a z uvedených kritérií sme vybrali len 3, ktoré boli zamerané na flexibilitu. Zamerali sme sa na Nové prvky (Ne), Tematické spojenie, Nekonvenčnosť.

Dané prvky sme si vybrali aj z toho dôvodu, že pri zaznamenávaní týchto prvkov sme mali najviac záznamov súvisiacich s fyzikou. Z výsledkov vyplýva, že až 11 detí malo nakreslené figúry súvisiace s fyzikou (napr. načrtnutý polkruh dokreslili ako kopolu s ďalekohľadom a okolo hviezdy). Pri tematickom spojení išlo o to, že niektoré deti na papieri vytvorili celistvý obraz. Zo všetkých detí sa to v predteste podarilo 3 deťom a v postteste až 7 deťom. Zaujímavosťou je, že v postteste mali tie obrázky súvis s programom tábora. Pri nekonvenčnosti išlo o nie stereotypné použitie nakreslených čiar. Vďaka rôznym experimentom v tábore deti potom v teste nakreslili aspoň jednu pomôcku, ktorú použili. Táto zložka mala aj najväčší rozdiel v hodnotách predtestu a posttestu.

ZÁVER

Môžeme povedať, že mestský tábor sa nám javí ako vhodné trávenie voľného času detí a mládeže.

Možno najlepšie bude nechať prehovoriť samotných účastníkov tábora: „Ak by sa ma kamaráti opýtali niečo o prázdninách, určite im poviem o tomto tábore. Tento tábor bol veľmi zaujímavý a poučný, boli tu zaujímavé pokusy a odporúčal by som aj ostatným tam ísť.“ „Pre mňa bolo zaujímavé to, čo sme sa dozvedeli o kostoloch, tie údaje sme si mohli porovnať s ostatnými. „Určite sa kamarátom pochválím, že sme boli na veži katedrály a katedrálnej záhradách“. „O tábore by som povedala mojim kamoškám. A čo by som im o tábore povedala? Bola tu sranda.“, „Zažili sme veľa zábavy, vyrábali sme všelijaké veci.“, „Bude mi smutno, že už sem tieto prázdniny neprídem, ale konečne si oddýchnem a nebudem toľko chodiť. Nabudúce prosím menej chodenia. FAJN je fajn.“

LITERATÚRA

Pávková, J., Hájek, B., Holbauer, B. 2002: Výchovné a vzdelávací činnosti v dobe mimo vyučovania. In: Pávková, J.: *Pedagogika voľného času*. Praha: Portál, 2002, s.222.

ISBN 80-7178-711-6.

Masariková, A., Masarik, P. 2002: *Vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. Nitra: PF UKF, 2002, s. 204. ISBN 80-968735-0-4.

Urban, K. K., Jellen, H. G., Kováč, T. 2003. *Urbanův figurální test tvořivého myšlení (TSD-Z) – příručka*. Brno: Psychodiagnostika. 56 s.